

métiers i li havien encomanat un apetit també enciclopèdic. Que tot el segle XIX francès es recorda, en matèria política i de moviments socials, de la Revolució del 1789. Que Auguste Comte era un filòsof francès que, amb el seu positivisme, treia d'una certa manera la lliçó dels pensadors del segle anterior. Que França era un país capdavanter en matèria de ciència i de conquestes colonials. Que les diverses revolucions hexagonals havien provocat una intensa reflexió històrica, sociològica i política. I finalment que el romanticisme al país representava un canvi literari radical i llargament preparat per un Chateaubriand o un Rousseau en relació amb el classicisme. Només tenint en compte tot això es pot comprendre una obra com la de Jules Verne. Si moltes de les

seves novel·les semblen fetes a mida per als adolescents, seria abusiu de voler reduir l'escriptor a ser només això: un escriptor per a la joventut. Hom ha dit també que, més que ciència-ficció, el seu gènere era l'anticipació. En realitat, si hom fa el balanç, hom s'adona que ha anticipat més aviat poc, i que algunes de les seves invencions són, d'altra banda, encara per venir. La novel·la de Verne té, de fet, moltes dimensions (aventures, viatges, divulgació...), però també la de la ciència-ficció. I, diríem nosaltres, una ciència-ficció singularment moderna pel seu temps. Fem nostra l'apreciació de Michel Serres que, constatant la impotència actual d'integrar la ciència a la cultura, diu que «avui patim de l'absència d'una obra com la seva».

La recepció de Verne a Catalunya

per Ramon Pinyol i Torrents

Verne va arribar d'hora a Catalunya. El 1866, un any després d'haver-se'n publicat la primera edició francesa, el «Diario de Barcelona» ja donava en fulletó *De la Tierra a la Luna*. En català, però, com veurem, no hi haurà versions vernianes fins ben entrat el segle XX. Cal fer esment que els principals impulsors a Madrid de les traduccions castellanes de l'escriptor francès entre final dels anys seixanta i començament dels vuitanta són catalans: Antoni Ribot i Fontseré va traduir per a la «Biblioteca Ilustrada de Gaspar y Roig» diversos títols, que foren molt reeditats. De fet, s'ha de constatar la falta de traduccions de Verne publicades a Barcelona al XIX. Foren, doncs, les versions madrilenyes de Gaspar i Roig —i de la seva competidora/continuadora l'editorial A. Sáenz Jubera— les que es llegiren a la Catalunya vuitcentista. A Barcelona, fora de l'edició esmentada, no he trobat cap altra obra verniana que una de breu i de no ficció, *Edgardo Poe y sus obras*, que va publicar l'editor Salvador Manero Bayarri, i que va sortir sense data impresa.

Teatre vuitcentista d'inspiració verniana

A falta de traduccions en català o editades a Barcelona, en canvi, i també molt aviat, sí que apareixeran en llen-

gua catalana obres inspirades en novel·les vernianes. Es tracta, bàsicament, de paròdies, però que indiquen l'impacte de la narrativa de Verne. Josep Coll i Britapaja va estrenar i publicar el 1872 *De San Pol al Polo Nort*, un espectacle musical i arrevistat que va assolir un gran èxit. Oller, que per cert mai no parla de Verne, s'hi refereix en un passatge del capítol X de *La Papallona*: «En aquell moment, la comitiva es va perdre entre el garbuix de municipals, agents de policia, mistaires, criades, mariners i obrers que embussaven de part a part el carrer, davant del [Teatre] Circo, on es representava per centèsima vegada, *De Sant Pol al Polo Nord*».¹

Encara va ser més el triomf de l'obra *De la Terra al Sol*, de Narcís Campmany i Joan Molas i Casas, amb música de Nicolau Manent i decorats de Francesc Soler i Rovirosa. Aquesta mena de sarsuela, estrenada al teatre Tívoli el 23 d'agost de 1879, es va mantenir en cartell més de dos mesos —cosa molt notable per a l'època—, a banda de tenir dues edicions aquell mateix any, una el 1880, una altra el 1881 i finalment una altra el 1898. Cal recordar, també, que pels mateixos anys que a Catalunya es feien aquestes composicions, a Madrid també es feien sarsueles paròdiques d'obres de Verne que obtenien

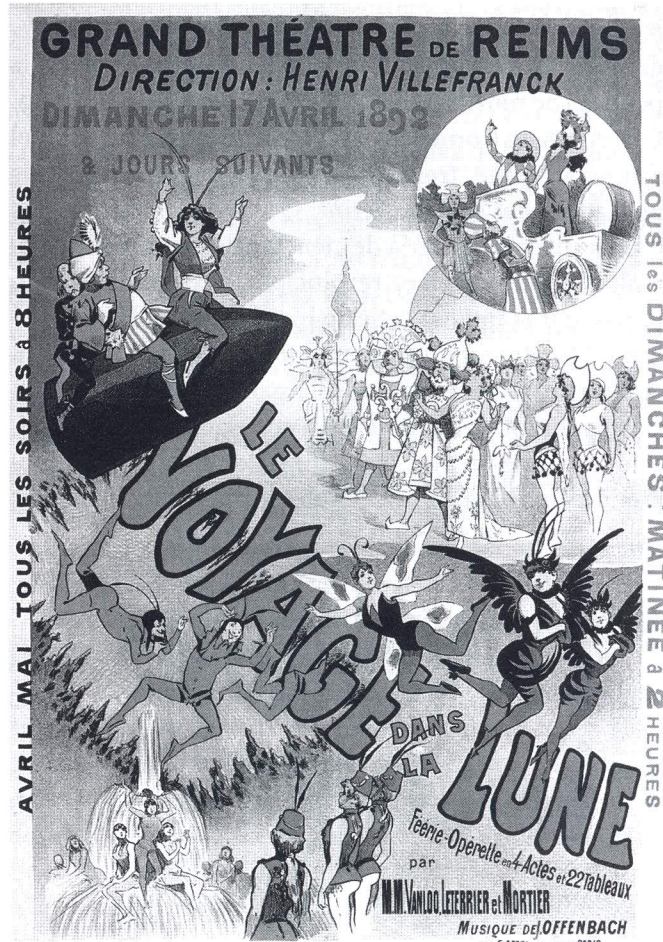
igualmente gran èxit i que, per bé que no en tinc informació, és possible que fossin representades a Barcelona.

Sembla que no va arribar a estrenar-se *L'any 13.000*, de Manuel Figuerola i Aldrofeu, també comèdia musical de gran espectacle, que Antoni Munné-Jordà, de qui trec la referència, creu que deu ser de poc abans de 1894.² L'acció, amb una guerra de sexes, és a la vigília de la fi de l'Univers, que al final es resol només amb la fi de la Terra, i amb les dones i els que les segueixen traslladant-se a viure a Venus. Per bé que es tracta d'una obra futurista, no és clara la relació amb la producció de Verne. Sí que ho és, en canvi, *Quinze dies a la Lluna*, «gataada semi-sèria, en vers», del prolífic Carles Gumà [pseudònim de Juli Francesc Guibernau], una peça indata, però que ha de ser de poc abans de 1885, on es relata una expedició a la Lluna.

La valoració crítica en el darrer terç del XIX i el primer del XX

Resulta significatiu que les grans publicacions literàries en català del darrer terç del segle XIX —«La Renaixença», «Lo Gay Saber» i «L'Avenç»— no publiquin cap text de l'escriptor francès i que ni tan sols hi sigui objecte del més petit comentari. Fa la impressió que, entre la crítica i els escriptors que conreaven literatura culta, Verne estava catalogat com a autor de literatura de consum en els gèneres d'aventures i fantàstic. En aquest sentit, no em consta, per exemple, que ni Josep Yxart ni Joan Sardà li dediquessin cap estudi crític. Sí que en fa una valoració, amb una certa ironia i una mica de passada, en la línia que estic apuntant, Joan Maragall en un article titulat «Lecturas veraniegas», del 29 de juliol de 1899, on recomana de no fer en època estival lectures de «libros sublimes», i aconsella llegir «*novelas que no sean de tesis, pero que tampoco sean demasiado insignificantes; en libros de viajes y aventuras como los de Julio Verne y como los más modernos de Bret Harte y de Rudyard Kipling, puede encontrarse tanta amenidad, más pasto intelectual y quizás menos cansancio y embrutecimiento, que en pasarse los días haciendo la comadre junto a una fuentecita campestre demasiado urbanizada, y las noches jugando al burro en un rincón de balneario.*»³

Aquesta apreciació de l'obra de Verne continua, ja al XX, entre els noucentistes. Eugeni d'Ors, en el *Glosari*, es refereix diverses vegades al novel·lista francès, i sempre en to de menyspreu, com en aquesta glosa de 1909 titulada «Edgar Allan Poe»: «Pobres aventurers científics, com esdevinguéreu petits, quan de les mans fines i precisos d'Edgar Poe passàveu a les barroeres d'un Juli Verne!»⁴ Ors, en una altra glosa del mateix any, ens per-

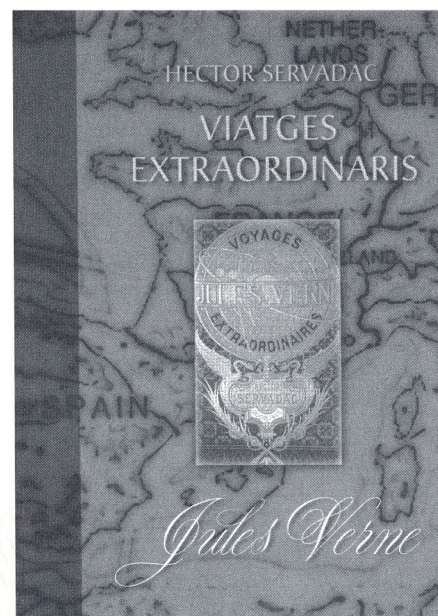
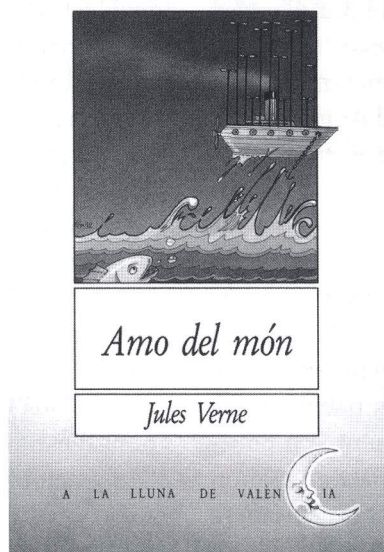
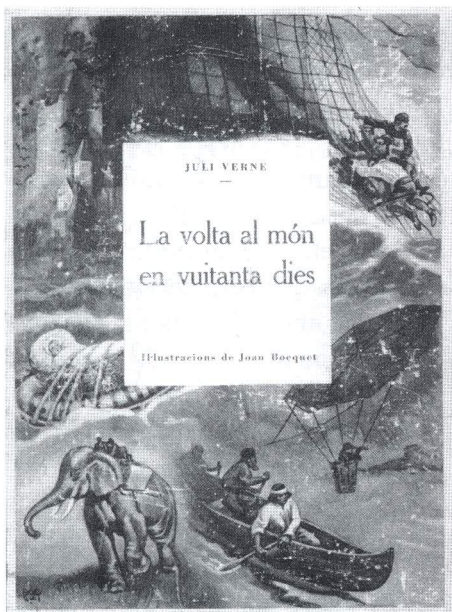

Una opereta d'Offenbach inspirada en l'obra de Verne. Estrenada el 1875, podria haver estat la inspiració d'alguna comèdia musical catalana.

La primera traducció catalana de Verne, de l'Editorial Mentora, Barcelona, 1926, «Llibres que el jovent i els nois i les noies llegiran amb gust», com anuncia la contracoberta.

Potser la primera traducció catalana de Verne publicada al País Valencià.

Una traducció catalana de Verne, potser la primera publicada a Mallorca.

met de constatar un canvi important en la recepció de Verne. En aquest text, el número IX de la sèrie «Petits noucentistes», a partir del resultat d'una «enquesta sobre l'ideal vital i professional dels infants», constata la nul·la influència que sobre aquests té la literatura: «ni un personatge de novel·la, ni una suggestió de poesia o de conte, ni tan sols una contesta on es trobi clarament i pugui dir-se que Perrault, que Iriarte, que Andersen, que Juli Verne, que el canonge Schmitd o que la vescomtessa de Segur hi han passat...»⁵

Tenim, doncs, que la consideració sobre l'escriptor francès ha variat: de novel·lista popular d'entreteniment ha passat, també, a «clàssic juvenil». Quan es produeix el canvi? Sospito que, com a mínim, cap a inici dels vuitanta. Hi ha diversos testimoniatges d'escriptors catalans que ho constaten, com ara Adrià Gual (nascut el 1872), que afirma en les seves memòries que sota el guiatge de Juli Verne i els *Tres mosqueters* la gent de la seva generació havia passat «d'infants a nois formals». ⁶ O Carles Soldevila (nascut el 1892), que en les seves declara que es va afeccionar a llegir gràcies a *L'illa misteriosa*.⁷

Un altre testimoniatge de la nova consideració fóra la biografia que li va dedicar Joan Torrent i Fàbregas, ja el 1943, en castellà: *Julio Verne o la pasión científico geográfica*, publicada a Barcelona per Ediciones Mediterráneas.

I, finalment, traduccions al català

Al primer terç del segle XX, Verne és editat i reeditat en castellà molt sovint, gairebé sempre a Madrid i normalment en col·leccions de novel·la popular. Cadrà esperar

a la segona meitat dels vint, en un moment que el mercat en català ja permet una relativa normalització editorial, perquè apareguin les primeres traduccions al català del novel·lista francès. L'efímera Editorial Mentora va publicar el 1926 i el 1927 en una col·lecció juvenil sense nom dues versions de Verne: *La volta al món en vuitanta dies* (1926), al preu de 5 pessetes, traduïda per C.E., inicials que sens dubte corresponen a Clovis Eimeric, i *L'illa misteriosa* (1927), en traducció signada J.R.E. (ignoro a qui corresponen aquestes sigles), al preu de 3 pessetes. Mentora fou absorbida poc temps després per Jovenut/Juventud, la qual reedità el 1934 els dos títols (i, encara, el 1979 novament *La volta al món*).

S'ha de considerar una «edició fantasma», en canvi, la de *Dos anys de vacances*, suposadament editada el mateix any també per Mentora. Per bé que anunciada dins un catàleg interior en altres llibres de la col·lecció, fins i tot amb el preu de 5 pessetes, no devia arribar a sortir, ja que no consta en cap catàleg de cap biblioteca catalana.⁸

A la mateixa època es va publicar una nova traducció verniana, *Miquel Strogoff o el Correu del Tsar*, realitzada per J. Bigordà i editada a Barcelona el 1930 per la Societat General Espanyola de Llibreria, amb la qual s'inaugurava una «Biblioteca Popular Catalana», que no sembla que tingués continuïtat.

No em consten altres edicions en català fins molts anys més tard, com veurem. Per contra, convé fer esment, ni que sigui de manera sumària, de l'impacte de Verne sobre alguns escriptors catalans del primer terç del segle XX. En aquest sentit, potser l'empremta més

visible del mestre francès es troba en diversos llibres d'aventures de Josep M. Folch i Torres, com ara *El gegant dels aires* (1911) o *La família del capità Delmar* (1914). Entre d'altres, són de clara inspiració verniana, molt especialment, els contes «Juli Verne» (1924), d'Àngel Ferran, i «La meva estada al centre de la terra», d'*El primer arlequí* (1936), de Pere Calders.

De la postguerra a la democràcia

La producció editorial barcelonina en els anys quaranta i cinquanta relativa a Jules Verne és força abundant, un canvi respecte al que havia passat fins aleshores, en què a la capital catalana l'escriptor de Nantes pràcticament no s'havia editat. Em refereixo, naturalment, a producció en castellà, ja que la repressió franquista en el món del llibre, com és ben sabut, es va acarnissar de manera especial en la prohibició de traduccions al català. En tot cas, les edicions barcelonines de Verne d'aquests anys palesen la seva consagració com a clàssic juvenil, a més, és clar, de ser un autor innocu per al règim. El 1958, però, Miquel Arimany, que també l'editava en castellà, inaugura la col·lecció «Sant Jordi» amb *La volta al món en 80 dies*. Arimany, encara, va incorporar quatre títols vernians més al seu catàleg: *Viatge al centre de la terra* (1959), *De la terra a la lluna* (1959), *Al voltant de la lluna* (1963) i *La llum de la fi del món* (1971). En els seixanta, dues editorials més publiquen obres de Verne. La Selecta n'estampa dues, *De la terra a la lluna* (1960) i *Al voltant de la lluna* (1965), i Bruguera, que igualment en publicava en castellà, quatre: *La llum de la fi del món* (1964), *Un capità de quinze anys* (1965), *Miquel Strogoff* (1965) i *Els fills del capità Grant* (1966).

Els anys setanta són poc generosos amb Verne. A banda de la publicació ja citada d'Arimany i de la reedició de Joventut, només trobem una adaptació en casset de *La volta al món en 80 dies* —feta per Jaume Picas i editada per Edigsa, el 1970—, dos títols a 7x7 Edicions (sense data, però amb dipòsit legal de 1978 i 1979) i dos a Llibres del Mall, de 1978. Val a dir, però, que aquests tres darrers són l'inici d'una carrera editorial per publicar obres de Verne que, a l'empara de l'ensenyament del català a l'escola, ha produït en els darrers vint-i-cinc anys una seixantena de traduccions, corresponents a una trentena de títols diferents. Els més editats —a vegades amb traduccions pràcticament coetànies— han estat *La volta al món en vuitanta dies* (10 edicions en editorials distintes), *Viatge al centre de la terra* (7), *Vint mil llegües de viatge submarí* (4), *L'illa misteriosa* (3), *Miquel Strogoff* (3), *Dos anys de vacances* (2), *Els fills del capità Grant* (2) i *De la terra a la lluna* (2). També hi ha una no-

mina de traductors que arriba a la trentena, entre els quals (i només esmento els que han fet dues o més versions) Joan Valls (7 títols), Joan Leita (5), Jordi Vidal (3), Jaume Creus (3), Jordi Vinyes (3), Jesús Moncada (3), Montserrat Benet (2), Juli Camarasa (2) i Emili Granier Barrera (2). No es poden deixar d'esmentar les dues novel·les que en aquesta etapa han obtingut més reedicions (un mínim de sis, que hagi detectat): *El castell dels Càrpats* en traducció de Maria-Antònia Oliver, i *Dos anys de vacances*, en versió de Joan Valls, ambdues editades per La Magrana.

Una bona part d'aquestes obres ha aparegut en col·leccions específicament escolars, amb acompanyament d'estudis i propostes didàctiques (i, sovint, amb il·lustracions). Del conjunt, alguns títols són adaptacions —reduccions— per a infants, entre les quals tres realitzades el 1990 per l'editorial madrilenya Susaeta. És igualment remarcable *La volta al món en 80 dies*, editada en dos discos òptics per Barcelona Multimèdia el 1998. D'altra banda, el 2003 l'ONCE publicava *Dos anys de vacances*, la primera versió catalana en braille.

Finalment, s'ha de fer notar que, fora del Principat, han aparegut, que sàpiga, sis versions catalanes de Verne. A terres valencianes, quatre: *Amo del món* (1987) amb un mínim de sis edicions fins avui i *Una hivernada als gels* (1989), publicades per Bromera, d'Alzira; a València, el 1990, *La jornada d'un periodista americà el 2889* (una obra en què se suposa que va intervenir el fill de Verne, Michel), publicada per Amós Belinchón, i el 2001, *La volta al món en 80 dies*, una coedició de Vora-mar amb la madrilenya Alfaguara. A terres mallorquines, el 2000 l'efímera Di7 de Binissalem estampava *Hèctor Servadac* (cal recordar que en aquesta obra el pas d'un cometa s'enduu Formentera, entre altres llocs) i el 2002 el Consell de Mallorca editava *Clovis Dardentor*, una novel·la en què surt Palma.

1. Cito per les *Obres completes* (Barcelona: Selecta, 1948), pàgs. 29-30.
2. «La literatura catalana d'especulació científica i tecnològica de la Renaixença a la guerra civil», dins Jordi Font-Agustí (coord.), *Entre la por i l'esperança. Percepció de la tecnociència en la literatura i el cinema* (Barcelona: Proa, 2002), pàg. 75. Aquest treball constitueix el millor estudi sobre la temàtica que explicita el seu títol.
3. *Obres completes*, vol. II. Barcelona: Selecta, 1961, pàgs. 106-107.
4. *Obra catalana completa*. Barcelona: Selecta, 1950, pàg. 936.
5. *Ibid.*, pàg. 1227.
6. *Mitja vida de teatre. Memòries* (Barcelona: Aedos, 1960), pàg. 27.
7. *Del llum de gas al llum elèctric* (Barcelona: Aedos, 1951), pàg. 168.
8. També consta en l'article de Lluís Bertran i Pijoan «Els llibres de l'any 1927», publicat a «La Paraula Cristiana» (vol. IV, núm. 37, 1928, pàg. 31). Pijoan es devia deixar enganyar precisament per aquesta relació de títols amb preus dels volums de la col·lecció.